

PSYCHIATRIE OP KLEIN FORMAAT

Een thematisch filatelistische verhandeling

Dr. Paul J.M. van Alphen

PSYCHIATRIE OP KLEIN FORMAAT

Een thematisch filatelistische verhandeling

Dr. Paul J.M. van Alphen

PSYCHIATRIE OP KLEIN FORMAAT

Een thematisch filatelistische verhandeling

A-4 formaat, 97 pagina's, circa 250 afbeeldingen in full-color,
hardcover gebonden.

Prijs (inclusief verzendkosten/in kartonnen verpakking)
€ 26,50 en te bestellen door overmaking van dit bedrag op
NL 57 INGB 0002924902

t.n.v. Dr. P.J.M. van Alphen o.v.v. 'boek' naam en adres.

3 Voorlopers in de psychiatrie

Een van de beroemdste voorlopers is Jean-Martin Charcot (1825-1893). Voor de psychiatrie is hij met name van belang door zijn behandeling van hysterische verschijnselen met hypnose. Tijdens een studiereis van oktober 1885 tot eind februari 1886 heeft Freud, met destijds nog een vooral neurologische achtergrond, contact met Charcot gehad en hij was onder indruk van wat hij zag en hoorde. De bewondering die Freud voor Charcot had bleek onder meer uit het feit dat hij zijn eerstgeboren zoon de naam Jean-Martin gaf. Het is ontegenzeggelijk Charcot geweest die de belangstelling voor psychopathologie bij Freud heeft gewekt.

In het Hôpital de la Salpêtrière (Parijs) zijn veel beroemde artsen werkzaam geweest. Dit gebouw (op de achtergrond van de postzegel met Charcot) werd aanvankelijk gebruikt als salpeterfabriek voor de productie van buskruit.

Stam (2005) noemt in 'Een beroemd college' alle personen op het schilderij van André Brouillet 'Une leçon Clinique à la Salpêtrière' (1887) met naast Charcot onder andere Joseph Babinski, die de patiënte ondersteunt, zittend op de voorgrond met voorschot Georges Gilles de la Tourette en Pierre Marie rechts onder bij het raam. Madame Bottard, de hoofdzuster, kijkt bezorgd toe. Een litho van dit schilderij had Freud, zoals gezegd een groot bewonderaar van Charcot, in zijn spreekkamer hangen, later in Londen kreeg het een ereplaats boven de bank.

De FDC staat niet in hoog aanzien in de thematische filatelie, maar deze kans laten schieten zou toch zonde zijn.

Theodor Meynert (1833-1892) behoorde tot de somatiker, die in tegenstelling tot de psychiker, lichamelijke stoornissen verantwoordelijk achten voor het optreden van psychische ziekten.

Hij werd geboren in Dresden en studeerde medicijnen in Wenen, waar hij in 1873 werd aangesteld als hoogleraar neurologie en psychiatrie. Van hem is het begrip amentia afkomstig, waarvan de acute verwardheid in het kraambed wel de meest karakteristieke manifestatie is. Meynert was met name op neuroanatomisch en neurofysiologisch gebied een groot onderzoeker. Naar hem zijn onder andere vernoemd Meynert's bundel, Meynert's commissuur en de nucleus basalis van Meynert. Hij veronderstelde dat krankzinnigheid een ziekte van de voorhersenen was. In 1892 kwam Freud bij hem in opleiding (Haas, 1999).

Richard von Krafft-Ebing (1840-1902) - representant van de degeneratietheorie – heeft vooral de invloed bestudeerd van de volgens hem schadelijke factoren (seks, alcohol, infecties, industrialisatie, etc.) op de persoonlijkheid. Zijn belangrijkste werk 'Psychopathia Sexualis' verscheen in 1886: een lijst met seksuele perversies. Om gewone lezers af te schrikken zou hij daarom hebben gekozen voor een Latijnse titel, maar desondanks vond het boek gretig aftrek. Van hem zijn ook termen afkomstig zoals sadisme (naar Markies de Sade) en masochisme (naar de schrijver Leopold von Sacher-Masoch).

Von Krafft-Ebing werd afgebeeld in een Duits stempel uit 1926, het oudste portretstempel van een arts (Siem, 1988).

Emil Kraepelin (1855-1926) hield zich bezig met de systematiek van psychiatrische ziektebeelden en kwam zo met een nieuwe, klinische indeling. Hij ging ervan uit dat aan iedere gedragsstoornis een hersenziekte of een ander biologisch ziektebeeld ten grondslag lag. Essentieel was dat niet een bepaald symptoom, maar een specifiek patroon van symptomen centraal stond en uiterst belangrijk vond hij ook het beloop in de tijd van het ziektebeeld. Met name *dementia praecox* (schizofrenie) en de manisch depressieve psychose ('circulaire krankzinnigheid') werden erkend als specifieke ziekte-eenheden.

Tegen het eind van zijn leven kwam hij terug op de harde scheiding tussen wat nu psychotische en affectieve stoornissen worden genoemd. Het werk van Kraepelin verbeterde de praktische diagnostiek en prognostiek aanmerkelijk.

Duits particulier postwaardestuk.

Bertha Pappenheim (1859-1936) bouwde als eerste maatschappelijk werkster in Duitsland een bewonderenswaardige carrière op. Voor de psychiatrie is zij een fenomeen, beter bekend als Anna O. Zij werd van november 1880 tot juli 1882 behandeld door Josef Breuer (1842-1925), een goede vriend van Freud, vanwege haar hysterische verschijnselen zoals de vrees om te drinken. Samen publiceerden zij in 1895 'Studien über Hysterie'. De verschijnselen verdwenen grotendeels onder hypnose toen de opgekropte emoties konden 'afvloeien'. De vriendschap van Breuer met Freud werd in de loop van 1890 verbroken.

EEN INKIJKJE IN DE PSYCHIATRISCHE PRAKTIJK MET BEKENDE PATIËNTEN

5 Depressie

Een depressie is een sombere stemming die intensiever en langduriger is (meestal twee weken of langer) dan een 'gewone' gedeprimeerde stemming bij teleurstelling of verdriet.

Postwaardestuk met bijfranking wegens verzending naar het buitenland uit de jaren twintig van de vorige eeuw.

Depressie kan worden omschreven als een ziekelijke toestand die gekarakteriseerd wordt door stemmingsveranderingen in de zin van gevoelens van neerslachtigheid en eenzaamheid, door een gering gevoel van eigenwaarde, geassocieerd met zelfverwijten, door psychomotorische remming en soms agitatie, door een zich terugtrekken uit het contact met anderen, soms een verlangen naar de dood en door vegetatieve symptomen zoals slaapproblemen en afname van de eetlust.

Geschat wordt dat meer dan 5% van de wereldbevolking een depressieve stoornis heeft. De kans om in een mensenleven een depressie te krijgen is voor vrouwen 20 en voor mannen 10%. Los van de oorzaak is de lijdensdruk altijd hoog. Van de depressieve patiënten pleegt uiteindelijk 15% suicide.

Wereldwijd plegen jaarlijks enkele honderdduizenden mensen suïcide, het aantal suïcidepogingen is hiervan een veelvoud.

De eerste postzegel over dit onderwerp werd in 1985 door Oostenrijk uitgegeven ter gelegenheid van het 13e Wereldcongres van de internationale vereniging voor zelfmoordpreventie.

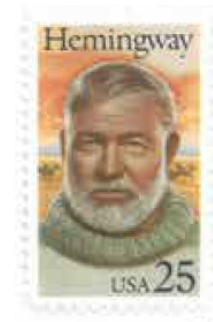
The Great Depression, de grootste economische depressie na de beurskrach van 1929 in Amerika is ongetwijfeld oorzaak geweest dat veel mensen in een diepe depressie terecht zijn gekomen of zich hebben gesuïcideerd (*'Dorothea Lange's 1936 photograph of Migrant Mother'*).

De therapie van een depressie bestaat uit 'pillen en praten' waarbij een goede diagnose bepaalt waar het accent op komt te liggen.

Antidepressiva zijn middelen die tegenwoordig niet meer zijn weg te denken bij de behandeling van depressiviteit. Seroxat, een zogenaamde Selectieve Serotonine Reuptake Remmer, is een voorbeeld van zo'n modern antidepressivum. Lithium, in 1949 geïntroduceerd, is een optie bij recidiverende bipolaire depressies. *De Griekse zegel toont naast lithium met 3 atomen Democritus, de grondlegger van het atomisme (het ondeelbare).*

Ernest Hemingway (1899-1961), Amerikaans schrijver. Hoeveel eindexamenkandidaten zouden niet zijn boek 'The Old Man and the Sea' op hun boekenlijst hebben gehad, al was het alleen maar vanwege de beperkte omvang. Tijdens zijn laatste levensjaren was hij beginnend dementerend en leed hij aan zware depressies met paranoïde psychotische inkleuring en uiteindelijk zijn suïcide als gevolg.

Aanleg voor de aandoening is vaak erfelijk.

Winston Churchill (1874-1965) - Brits staatsman en premier tijdens de Tweede Wereldoorlog - had zijn zogeheten 'black dogs', depressieve perioden die zich opvallend vaak voordeden in tijden van onderbelasting, dan ook van geen vreemde. Maar liefst vijf van de laatste

zeven voorvaders, Hertogen van Marlboroughs, leden aan stemmingsstoornissen. Hij heeft die overigens verborgen weten te houden voor het grote publiek. Zijn zelf bedachte therapie was schilderen. In totaal maakte hij zo'n 500 schilderijen.

6 Schizofrenie en andere psychosen

Schizofrenie komt wereldwijd voor bij ongeveer 1% van de bevolking. De Zwitserse psychiater Eugen Bleuler introduceerde de term in 1908. Behalve stoornissen in het denken (wanen) en het waarnemen (hallucinaties) zijn stoornissen van het gevoelsleven en de persoonlijkheid de belangrijkste verschijnselen. Bij schizofrenie is de samenhang van de psychische functies gestoord, het contact met de werkelijkheid raakt verloren.

Het gespleten hoofd op de postzegel ter gelegenheid van het 5e wereldcongres psychiatrie (Mexico, 1971) verwijst hiernaar. Zeker zo indringend is het schilderij van Oscar Caballero, getiteld 'Esquizofrenia' (Spaans voor schizofrenie) waar de vervorming van de realiteit wordt verbeeld.

Tot voor kort werden verschillende schizofrene syndromen onderscheiden zoals bijvoorbeeld hebefrenie (op jeugdige leeftijd, affectvervlakking, massale hallucinaties en/of wanen), parafrenie

(gesystematiseerde, afgekapselde wanen) en katatonie (vooral motorische stoornissen).

De DSM-5 heeft deze subtypering losgelaten behalve de katatonie met kenmerkende symptomen als stupor, flexibilitas cerea, maniërismen en grimasseren.

Soms komt het voor dat de schizofrene patiënt zich Jezus waant. Opvallend is daarbij dat de patiënt weinig of geen consequenties trekt uit zijn waan. Ondanks zijn vermeende superioriteit doet hij bijvoorbeeld gewoon mee op de arbeidstherapie.

Deze Engelse poststempel "JEZUS IS ALIVE" was destijds (1988) omstreden.

Tegenwoordig wordt schizofrenie algemeen opgevat als een erfelijk bepaalde ziekelijke toestand van verhoogde kwetsbaarheid, die met medicatie en educatieve gezins- begeleiding moet worden behandeld. Psychofarmacotherapie is daarvan een onmisbaar onderdeel. Meestal zijn in de beginfase antipsychotica geïndiceerd, soms in depotvorm bij recidieven en zeker bij een gering ziektebesef en daarmee samenhangend onvoldoende therapietrouw.

VERZAMELAAR EN VERZAMELING DOOR EEN PSYCHIATRISCHE BRIL

14 De verzamelaar zoals een psychiater die ziet

Alles kan worden verzameld: kunst, antiek, antiquarische boeken (deze verzamelaars worden vaak collectioneurs genoemd), munten, postzegels, bidprentjes, kurkentrekkers, bierviltjes en ga zo maar eindeloos door. Freud was zelf een gepassioneerde verzamelaar van oudheden uit vooral Egypte en de klassieke wereld, zijn collectie telde zo'n 3000 voorwerpen! Elke ochtend begroette hij zijn beeldjes en soms werden ze gebruikt om iets te verduidelijken. Hij vergeleek de psychoanalyse graag met de archeologie: bij beide moet laag voor laag worden blootgelegd alvorens de diepste verborgen schatten te kunnen bereiken.

Dat Freud is gaan verzamelen had mogelijk te maken met een compensatie van objectverlies, te weten zijn vaders dood. De voorwerpen zouden als plaatsvervangers ('transitional objects') helpen teleurstellingen te overwinnen. Hij kreeg ook geregeld beeldjes van patienten en ook zou hij meer dan eens voorwerpen hebben gekocht om zijn slechte humeur te verdrijven.

Freud - op onderstaande zegel met op de achtergrond een deel van zijn verzameling - heeft natuurlijk nooit gehoord van de Marshall Islands, een eilandengroep in de Stille Oceaan en sinds 1986 een onafhankelijke staat.

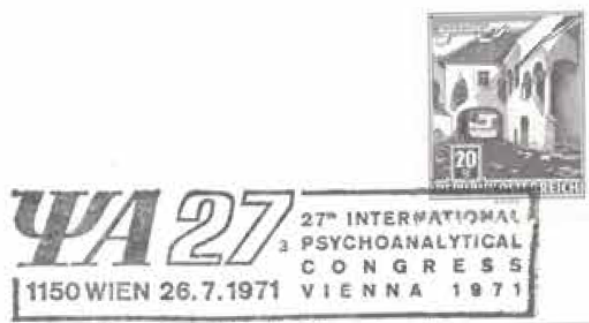
Postzegels verzamelen is een hobby, een liefhebberij. Dit komt terug in de benaming philatelie, een samentrekking van twee Griekse woorden, die respectievelijk 'houden van' en 'vrij van belasting' betekenen: de afzender van de brief moest namelijk de kosten betalen.

Eerder hebben wij (Van Alphen en Van den Bold*, 1997) iets van de kenmerken van de verzamelaar en de uiteenlopende soorten van (filatelistische) verzamelingen genoemd.

De filatelie is in tal van landen goed georganiseerd. En dan zijn er natuurlijk nog de verenigingen, studiegroepen en internationale tijdschriften zoals Scalpel & Tongs (USA) en Philatelia Medica (Duitsland).

Volgens de psychoanalytische opvatting zou verzamelen te maken kunnen hebben met erotische genoegens uit de kindertijd of een ombuiging van de kwetsbaarheid binnen relaties met mensen naar een gehechtheid aan dingen. Hierover kan dan een effectieve controle worden gehouden. Jung benadrukt het verzamelen als vroege overlevingsdrang, als sublimatie voor eten.

Wat een mens gaat verzamelen wordt - in lijn met de leertheorie - waarschijnlijk bepaald door het toeval en de daarop volgende bekrachtigen. Soms is het wel voor de hand liggend, zoals een naamsverwantschap (een Van der Bijl die bijlen gaat verzamelen),

iemand met een beroep als psychiater kiest zijn vak, of een niet alledaags zijweggetje zoals humor in de psychiatrie.

Een groeiende verzameling wordt geordend, patronen en 'gaten' worden zichtbaar zodat nieuwe aanwinsten nodig zijn en die leiden dan vaak tot herordening. De verzamelaar krijgt een kick als een ontbrekend item wordt gevonden en ook steeds meer grip op zijn collectie.

De verzamelaar houdt van orde, koestert zijn bezit (en dat gaat met name op voor de collectioneers) dat hij - een tikkeltje exhibitionistisch - ook graag laat zien.

Soms schiet het verzamelen door in verzamelzucht, een obsessieve-compulsieve karaktereigenschap. Een voorbeeld passend in ons thema is iemand met een zolder volgestouwd met dozen gefrankeerde enveloppen en losgescheurde zegels uit allerlei landen, uiteraard ongesorteerd. Of nog verder

verzamelwoede of hoarding disorder met als belangrijkste kenmerk persisterende moeite om bezittingen weg te doen, maar dan zitten we weer in de psychiatrische praktijk.

